

УДК 581.75(477.38)
© 2014

І.О. СКОРОПЛЯС,
науковий співробітник

*Кременецький ботанічний сад,
Тернопільська область, Україна
E-mail: skoroplas@rambler.ru*

СУЧАСНИЙ СТАН
ПОПУЛЯЦІЙ *CARLINA*
CIRSIOIDES KLOKOV
НА ГОРІ КАСОВА

*Обговорюються матеріали, отримані в польових дослідженнях популяції рідкісного виду *C. cirsioides* на степових ділянках урочища Касова гора. Вид входить до складу формації *Anthericeta ramosum, Brachypodieta pinnati*, які представлені асоціаціями *Anthericum ramosum + Carex humilis, Brachypodium pinnatum + Carex humilis, Brachypodium pinnatum + Anthericum ramosum*. Показано, що популяція *C. cirsioides* є толерантною та стійкою, кількість вегетативних і генеративних рослин значно більша, ніж рослин інших вікових груп.*

Ключові слова: *C. cirsioides, Касова гора, асоціація, формація, ювенільні, іматурні, вегетативні, генеративні особини.*

Рослинність Касової гори давно привертала увагу ботаніків, як один із найбільших та найрізноманітніших за ценотичним складом осередків степів центральноєвропейського типу.

Ботаніко-географічні та геоботанічні відомості про цю ділянку, багату рідкісними і зникаючими видами рослин, знаходимо у працях С. Вердака [14], А. Козловської [13], В. Гаєвського [12], Г.С. Куковиці [5, 6], Ю.Р. Шеляг-Сосонко, Я.П. Дідух та інших [9], І.І. Дмитраш, Н. В. Шумська [1].

Урочище Касова гора розташоване на захід від с. Бовшів Галицького району, Івано-Франківської області (рис.1). Це західнопільський степовий резерват у складі Галицького національного природного парку. Загальна площа гори становить близько 160 га і простягається вздовж лівого берега Гнилої Липи, Бурштинського водосховища на 4 км; у найширшому місці сягає 1200 м. Висота гори сягає 340 м над рівнем моря і 100 м над долиною Гнилої Липи.

Дослідження рідкісних видів рослин, зокрема їх стан, умови зростання, збереження тощо, згодом стають все більш необхідними, а отже, й актуальними. Одним із таких видів рослин, що зникають на території України, є відкасник осотоподібний. Тому метою досліджень і стало вивчення рідкісного зни-

каючого виду відкасника осотоподібного.

Матеріали і методи дослідження. В основу роботи покладені матеріали польових досліджень, проведених у липні 2012 року маршрутним методом на степових ділянках урочища Касова гора. При геоботанічному дослідженні об'єктів здійснювали описи за загальноприйнятими методиками. Окрім оригінальних досліджень, для хорологічного аналізу рідкісних видів рослин критично опрацьовані літературні дані та матеріали з фондів гербаріїв Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (KW), Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка (KWHN), Київського Національного університету ім. Т.Г. Шевченка (KWS), Львівського Національного університету ім. І.Я. Франка (LW), Львівського природничого музею НАН України (LWS), Інституту екології Карпат (LWE).

Популяції досліджували за загальноприйнятими методиками Т.О. Работнова [7], назви видів приймали відповідно до зведення С.І. Мосіякіна та М.М. Федорончука [11]. Чисельність особин різних онтогенетичних станів встановлювали шляхом безпосередніх підрахунків на всій площі, яку займає кожна популяція, використовували діагностичні ознаки, описані Т.К. Зеленчуком [3]. Отримані результати опрацьовували статистично, застосовуючи програми комп'ютерних технологій.

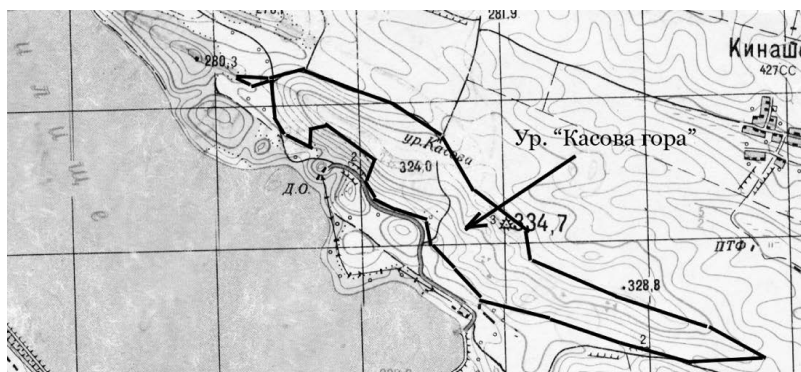

Рис. 1. Картосхема географічного поширення *C. cirsioides*

Результати досліджень та їх обговорення. Улітку 2012 року на г. Касова нами було вивчено популяцію рідкісного виду *Carlina cirsioides* Klokov. Відкасник осотоподібний (*C. cirsioides*) – малопольсько-люблінсько-волиноподільсько-придніпровський, ендемічний, багаторічний полікарпічний вид, внесений до третього видання Червоної книги України [2, 4, 8] та Європейського червоного списку [10].

Ареал поширення охоплює частину Польщі та Україну, а саме Подільську височину та південну частину Полісся. За літературними та гербарними даними вид наводиться для урочища Касова гора (Кагало, 1988, LW; Кузярін, 1991, LWS; Драпайло, 2002, KW; Дмитраш, Шумська, 2011).

Вид входить до складу формації *Anthericeta ramosum*, *Brachypodieta pinnati*, які тут представлені асоціаціями *Anthericum ramosum* + *Carex humilis*, *Brachypodium pinnatum*+ *Carex humilis*, *Brachypodium pinnatum*+ *Anthericum ramosum*. Проективне

покриття рослинного покриву – 100 %. Домінантами виступають *Anthericum ramosum* L. (20–50 %), *Brachypodium pinnatum* (L.) P. Beauv (60 %), *Carex humilis* Leys. (20–30 %). До складу травостану також входять: *Achillea millefolium* L., *Agrimonia eupatoria* L., *Anemone sylvestris* L., *Anthyllis schiwereckii* (DC) Bloski, *Asperula cynanchica* L., *Aster amellus* L., *Betonica officinalis* L., *Briza media* L., *Campanula glomerata* L., *Carlina cirsioides*, *Centaurea scabiosa* L., *Cerastium arvense* L., *Elytrigia repens* (Host.) Nevski., *Festuca pratensis* L., *Filipendula vulgaris* Moench., *Galium boreale* L., *Geranium sanguineum* L., *Gypsophylla fastigiata* L., *Inula hirta* L., *Knautia arvensis* (L.) Coult., *Lembotropis nigricans* (L.) Griseb., *Lotus corniculatus* L., *Linum flavum* L., *Medicago falcate* L., *Melampyrum nemorosum* L., *Melica nutans* L., *Ononis arvensis* L., *Origanum vulgare* L., *Plantago media* L., *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn., *Prunella grandiflora* (L.) Scholl., *Salvia verticillata* L., *Scabiosa ochroleuca* L., *Solidago*

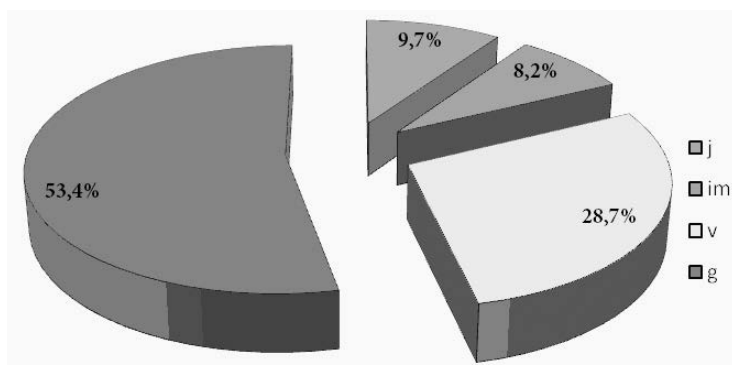

Рис. 2. Спектр онтогенетичних станів *C. cirsioides* в урочищі Касова гора

virgurea L., *Succisa pratensis* L., *Teucrium chamaedrys* L., *Thalictrum foetidum* L., *Vicia cracca* L., *Veronica chamaedrys* L., проективне покриття яких менше 1.

Популяція *C. cirsioides* численна (967 особин), займає площу близько 1,5 га в центральній частині гори. До її складу входять ювенільні (94; 9,7 %) особини, іматурні (79; 8,2 %), вегетативні (278; 28,7 %), генеративні (516; 53,4 %) – рис.2.

Лучно-степові угруповання, до яких

приурочені популяції *C. cirsioides*, є унікальними осередками зростання не лише цього виду, але й інших видів, занесених до Червоної книги України: *Adonis vernalis* L., *Astragalus onobrychis* L., *Crambe tatarica* Sebeok, *Chamaecytisus blockianus* (Pawl.) Klask., *C. podolicus* (Blocki) Klaskova, *Trifolium rubens* L., *Thalictrum foetidum* L., *Stipa capillata* L., *S. majalis* Klokov, *S. pennata* L., *S. tirsia* Steven, *Iris hungarica* Waldst. et Kit.

Висновки

Популяція *C. cirsioides* є толерантною та стійкою, кількість вегетативних і генеративних особин значно більша за кількість інших вікових груп. Популяція характеризується правостороннім спектром. Однак спостерігається зменшення відсотка іматурних особин по відношенню до відсотка ювенільних у популяції *C. cirsioides*. Це залежить від показника загального проективного покриття трав'янистого покриву. Так, чим більше проективне покриття,

тим менше особин у стані проростків виживає і відповідно переходить до наступної вікової групи. Показники середньої щільності у ценопопуляціях *C. cirsioides* значно варіюють від $4,5 \pm 0,9$ до $8,0 \pm 1,3$ особини/м², що пов'язано, насамперед, зі ступенем антропогенного впливу на природні екосистеми з показниками загального проективного покриття рослинного покриву. Тому, як рідкісний вид флори України, *C. cirsioides* заслуговує охорони в кожному місцезнаходженні.

Бібліографія

1. Дмитраш І.І. Поширення та еколого-ценологічні особливості *Carlina cirsioides* Klokov і *Carlina oporordifolia* Besser. ex Szafer, Kulcz. et Pawl. на Бурштинському Опіллі / І.І. Дмитраш, Н.В. Шумська / Теоретичні та практичні аспекти флорології та фітосозології: зб. праць Всеукраїнської наук. конф., присвяченої 90-річчю з дня заснування Ботанічного музею. – К., 2011. – С. 77–81.
2. Заверуха Б.В. Заповідні відкасики / Б.В. Заверуха // Рідна природа. – 1989. – № 2. – С. 16.
3. Зеленчук Т.К. Онторморфогенез и жизненная форма *Carlina cirsioides* в условиях Западной Подолии / Т.К. Зеленчук, А.Т. Зеленчук. – Львів, 1986. – 13 с.
4. Клоков М.В. Рід відкасики – *Carlina* L. / М.В. Клоков // Флора УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – Т. 2. – С. 419–431.
5. Куковиця Г.С. Найбільша ділянка ковилового степу на Поділлі / Г.С. Куковиця // Український ботанічний журнал. – 1970. – 27, № 1. – С. 111–113.
6. Куковиця Г.С. Степная растительность Ополья и ее охрана / Г.С. Куковиця // Актуальные вопросы современной ботаники. – К., 1976. – С. 78–92.
7. Работнов Т.А. Методы изучения семенного размножения травянистых растений в сообществе /
- Т.А. Работнов // Полева геоботаника. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1960. – 449 с.
8. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
9. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Рослинність Касової гори (Опілля) / Ю.Р. Шеляг-Сосонко, Я.П. Дідух, Л.П. Єременко, Г.С. Куковиця, М.П. Жижин // УБЖ. – 1981. – Т. XXXVIII, № 3. – С. 60–66.
10. European Red List of Vascular Plants. / M. Bilz., S.P. Kell, N. Maxted and R.V. Landsdown. – Luxembourg: Publications Office of European Union, 2011. – 230 p.
11. Mosyakin S.I. Vascular plants of Ukraine a nomenclatural checklist / Mosyakin S.I., Fedoronchuk M.M. – К.: М. G. Kholodny Institute Botany, 1999. – 345 p.
12. Gajewski W. Elementy flory Polskiego Podola / W. Gajewski. – Warszawa: Nacladem towarzystwa naukowego Warszawskiego, 1937. – 210 s.
13. Kozłowska A. Elementy genetyczne i pochodzenia flory stepowej Polski. / A. Kozłowska – Mem. Acad. Polon. sci. let. – В., 1931. – № 4. – 110 s.
14. Wierdak S. Zapiski florystyczne z Opola / S. Wierdak. – Lwow: Kosmos, 1926. – Roczn. 51, z. 1–4. – S. 55–61.

Рецензент – доктор біологічних наук, професор **В.П. Бессонова**